

Біла Ірина Миколаївна

*доктор психологічних наук, професор, провідний науковий співробітник
лабораторії психології обдарованості Інституту психології
імені Г.С.Костюка НАПН України (м.Київ)*

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД РОЗВИТКУ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ

Процес становлення, розвитку здібностей, що є запорукою психічного здоров'я, особистісного та соціального прогресу, починається з раннього дитинства. Відомі психологи та педагоги (Л.С.Виготський, В.А.Крутецький, В.Т.Кудрявцев, О.І.Кульчицька, М.М.Поддьяков, Б.М.Теплов та ін.) довели, що здібності яскраво проявляються у дитячому віці й поступово розвиваються у процесі спеціально організованого навчання та виховання. Побудова моделі, схеми-проекту розвитку, супроводу розвитку здібностей та поінформованість дорослих, які виховують дітей, дозволить пришвидшити успіх зростання здібностей, становлення творчої, гармонійної особистості.

Вибудовуючи модель розвитку здібностей, ми враховували, що здібності мають діяльнісну, інтегративну природу, яка проявляється у індивідуальних особливостях перебігу психічних процесів (уваги, сприймання, уяви, мислення, пам'яті) та особистісних утворень (спрямованості ставлення та емоційно-ціннісних, вольових елементів) в певних видах діяльності.

Загалом здібності можуть класифікуватися за психологічними, особистісними критеріями (сенсорномоторні, перцептивні, мнемічні, імажинативні, мислительні тощо), а також за критеріями віднесення до певної предметної галузі (розумові, фізичні, здібності до навчання, технічні, операторські, педагогічні, управлінські, музичні, літературні, математичні). Розвиток навичок та умінь, операційно-технічної вправності, виконавських здібностей є необхідним етапом, що забезпечує умови для якісного стрибка від

виконання до творчості та підкреслює значення операційно-діяльнісного компоненту у структурі здібностей.

Рівень прояву кожної якісної сторони здібностей визначається сукупністю певних задатків. Але величина генетичної зумовленості більшості особистісних якостей (виключаючи темперамент) значно нища, ніж показники наслідуваності загальних та спеціальних здібностей. Саме тому детермінуючим фактором розвитку здібностей дитини є взаємодія з соціальним середовищем, навчання, виховання, організований супровід в умовах взаємодії із соціумом, сумісна діяльність з дорослим. Успішність розв'язання пізнавальних, творчих задач визначає мотивація та особистісні якості індивіда (наполегливість, толерантність до невизначеності, естетичні почуття, емоційність і т.п.). Що стосується вирішального фактору – умов розвитку здібностей у дитячому віці, зокрема умов, які стимулюють формування творчих здібностей – то це у першу чергу: забезпечення сприятливої атмосфери, позитивного психологічного клімату, можливостей для вправлення та практики; естетичність розвивального середовища; заохочення висловлювання оригінальних ідей; відмова від висловлювання оцінок та критики в адресу дитини; взаємодія усіх учасників педагогічного процесу; педагогічна майстерність дорослого у виявленні та розвитку здібностей дитини.

Структурна модель розвитку здібностей дітей демонструє їх динамічну, інтегративну природу (що включає мотиваційну, ціннісну, когнітивну та операційну компоненту), а також багатомірність здібностей та наголошує на значенні базису – фізіологічних і психічних властивостях. Лише за сприятливих умов, соціальної взаємодії у сім'ї та навчальному закладі, у різних видах діяльності, за наявності розвивального середовища здібності зможуть формуватися найбільш продуктивно і досягти апогею, стадії таланту. Модель розвитку здібностей, яка поєднує алгоритмічність та творчість, визначає

критерії діагностики та орієнтири розвитку здібностей на наступних етапах онтогенезу.